

Studije i monografije
Instituta za povijest
umjetnosti
Knjiga 64

IZDAVAČ
Institut za povijest umjetnosti, Zagreb
ZA IZDAVAČA
Katarina Horvat-Levaj

UREDNIK
Boris Dundović

RECENZENTI
dr. sc. Marina Bagarić
dr. sc. Irena Kraševac

FOTOGRAFIJE
Jovan Kliska

SNIMANJE ARHIVSKOG GRADIVA
Jovan Kliska
Paolo Mofardin

SURADNJA
Tamara Bjažić Klarin
Ana Ćurić
Eszter Baldavári

OBLIKOVANJE
Boris Dundović
Sven Sorić

GRAFIČKA PRIPREMA I PRIJELOM
Sven Sorić

LEKTURA I KOREKTURA
Dunja Aleraj Lončarić

KAZALO
Lina Šojat

PRIJEVOD SAŽETKA NA ENGLSKI
David Edel

ISBN 978-953-373-043-1

CIP zapis dostupan je
u računalnom katalogu
Nacionalne i sveučilišne
knjižnice u Zagrebu pod
brojem 001223283.

© Martina Pavković i Institut za povijest umjetnosti, Zagreb, 2024.

Ova knjiga podliježe autorskim pravima. Sva prava su pridržana. Nijedan dio ove publikacije ne smije se reproducirati ili prenositi u bilo kojem obliku ili na bilo koji način bez pisanog dopuštenja izdavača, osim u slučaju kratkih citata u znanstvenim publikacijama, kritičkim člancima i osvrtima.

MARTINA PAVKOVIĆ

ARHITEKT
VJEKOSLAV
BASTL



INSTITUT ZA POVIJEST UMJETNOSTI

Zagreb, 2024.

Party
March

SADRŽAJ

9	Proslov
13	Uvodna bilješka
17	I. ARHITEKT I GRAD U NASTAJANJU: UVOD
19	1.1. Kultura i arhitektura zagrebačkog <i>fin-de-sièclea</i>
29	1.2. Obiteljska i osobna povijest
39	II. PRVO FORMATIVNO RAZDOBLJE: KASNI HISTORICIZAM
41	II.1. Školovanje na Kraljevskoj zemaljskoj obrtnoj školi u Zagrebu, 1892.–1895.
49	II.2. Suradnik u poduzeću Hönigsberg i Deutsch u Zagrebu, 1895.–1899.
73	III. DRUGO FORMATIVNO RAZDOBLJE: SECESIJA
75	III.1. Studij na Akademiji likovnih umjetnosti u Beču, 1899.–1902.
78	<i>Studentski projekti</i>
87	<i>Projekti građevina centralnog tlocrta</i>
99	<i>Nepoznati natječajni radovi</i>
100	<i>Odjek Bastlovih studentskih projekata</i>

- 105 III.2. Povratak u poduzeće Hönigsberg i Deutsch u Zagrebu, 1902.–1906.
- 109 *Utvrđivanje autorstva suradnika u poduzeću Hönigsberg i Deutsch*
- 115 *Sklop muzeja i komore na zapadnom kraku zagrebačke Zelene potkove*
- 127 *Ugrađene najamne stambene i stambeno-poslovne zgrade*
- 145 *Bastlove secesijske uglovnice*
- 164 *Natječajni projekti*
- 167 *Važnost Bastlova zagrebačkog secesijskog opusa*
- 177 **IV. SAMOSTALNA KARIJERA:
PROTOMODERNIZAM I NEOKLASICIZAM**
- 179 IV.1. Početno razdoblje samostalne arhitektonske prakse, 1906.–1910.
- 180 *Fenomen neoklasicizma*
- 182 *Klub hrvatskih arhitekta*
- 185 *Početak samostalne arhitektonske prakse*
- 189 *Bastlove zagrebačke vile*
- 193 *Hotelsko-ugostiteljski sklop u Karlovcu*
- 195 *Ugrađene najamne stambene, stambeno-poslovne i poslovne zgrade*
- 209 *Natječajni projekti*
- 219 *Sklop Gradske ubožnice i odgojilišta cara Franje Josipa I.*
- 225 IV.2. Javni komunalni, obrazovni i ostali projekti, 1910.–1929.
- 230 *Zgrade za obrazovanje i rad*
- 242 *Regulacija i izgradnja Dolca*
- 259 *Tema uglovnice obrazovne namjene*
- 262 *Hoteli*
- 267 *Pomoćne zgrade i pregradnje*
- 269 *Ugrađene najamne poslovno-stambene zgrade*
- 277 *Natječajni projekti*
- 284 *Bastlov doprinos arhitekturi neoklasicizma 20. stoljeća*

289	V. POSLJEDNJI RADOVI: MODERNIZAM
291	v.I. Bastlov arhitektonski modernizam, 1929.–1932.
294	<i>Regulacije i zahvati u Vlaškoj ulici i na Petretičevu trgu u Zagrebu</i>
307	<i>Refleksije modernizma u stambenoj arhitekturi</i>
315	VI. POST FESTUM
317	vi.I. Astrologija – drugi životni poziv Vjekoslava Bastla
327	KATALOG
347	Literatura
366	Arhivski i dokumentacijski izvori
368	Autori i izvori slikovnih priloga
370	Kazalo imena
377	Zahvale
379	Bilješka o autorici
381	Summary: Architect Vjekoslav Bastl



PROSLOV

„Ja nikada nisam sam. Zašto sebi govorim u množini? Mi smo dvojica: ja i ‘ja’. Kao u drami.”

— Ranko Marinković, *Kiklop* (1965.)

Sl. 1. Kuća Feller na Trgu kralja Tomislava u Zagrebu, detalj pročelja, 2023.

Arhitekt Vjekoslav Bastl (1872.–1947.) svoju je višeslojnu osobnost, obilježenu kulturnim duhom sredine i vremena u kojima je živio i djelovao, utkao u bogat opus vrijednih arhitektonskih djela koja danas baštinimo. S dugim rasponom aktivnog profesionalnog djelovanja od kraja 19. pa do ranih tridesetih godina 20. stoljeća, njegovo je stvaralaštvo iskaz pravog projektantskog umijeća. Bastlovo je ime stoga nezaobilazno u proučavanju povijesti hrvatske arhitekture od kasnoga historicizma do modernizma, s posebnim naglaskom na doprinos secesiji koja je obilježila njegovu najslikovitiju fazu naglašenu simbolizmom. Nesvjesno i duhovno, pojmovi emocionalnog uvida u ljudsku psihu koje je srednjoeuropska intelektualna scena na prijelomu 19. i 20. stoljeća intenzivno istraživala, postali su glavnim katalizatorima kulturnih i društvenih promjena te svoj odjek našli u Bastlovim arhitektonskim ostvarenjima, kao i u njegovu *alter egu* astrologa Uranusa. U razdoblju u kojemu se znanost i umjetnost snažno isprepliću, upravo je arhitektura kao medij na razmeđu inženjerskog i likovnog bila najprikladniji stvaralački medij; u tom je *locusu* i *habitusu* Bastl svakim novim zadatkom pronalazio nadahnuće i prostor za nove projektantske pristupe.

Najveći dio Bastlova arhitektonskog doprinosa vezan je za Zagreb, koji u vrijeme njegova djelovanja doživljava intenzivnu preobrazbu u velegrad. Gradu u kojemu je i započeo svoj profesionalni razvoj, Bastl je svojim djelima najprije učvrstio poziciju

u srednjoeuropskom arhitektonskom pejzažu prve polovine 20. stoljeća, potom njegov arhitektonski fond obogatio vrhunskim djelima međuratne arhitekture te naposljetku utabao put ka tendencijama internacionalnog stila.

U Zagrebu je Bastl i započeo svoj projektantski razvoj. Školovanjem na Kraljevskoj zemaljskoj obrtnoj školi upoznao je graditeljsku tradiciju svoje sredine, a potom je radom u poduzeću Hönigsberg i Deutsch stekao vrijedno iskustvo za daljnje akademske i profesionalne izazove. Kao student Otta Wagnera, ključne figure srednjoeuropske secesijske arhitekture, Bastl je na Akademiji likovnih umjetnosti u Beču formirao vlastiti umjetnički izraz koji je po povratku primijenio na svoja najvažnija ostvarenja u Zagrebu, s ponekim odjekom u drugim gradovima i mjestima kontinentalne Hrvatske. Svoju samostalnu karijeru arhitekt Bastl je formalno započeo 1906., odlučan u namjeri da stvara funkcionalnu arhitekturu prilagođenu zahtjevima modernoga života. To je, uz promicanje arhitektonske struke, bio i temeljni poticaj za pokretanje Kluba hrvatskih arhitekta, kojemu je Bastl bio jedan od osnivača. Bastlovu funkcionalističku odlučnost vjerno je pratilo kritičko promišljanje oblikovnog jezika koji preispituje ustaljene projektantske i obrtne obrasce u cilju stvaranja arhitektonskoga narativa. To se najbolje čita na Bastlovim donjogradskim pročeljima iz ranog razdoblja njegove samostalne prakse, gdje bogat repertoar secesijskih oblikovnih elemenata nikako nije skup fiksnih entiteta, već pokazuje fluidnu mrežu ideja i simbola. Iako drastično reduciran, taj simbolički naboj u arhitektonskom oblikovanju neće u potpunosti nestati ni u njegovoj zreloj fazi obilježenoj neoklasicizmom i protomodernizmom. Naposljetku, Bastlova odlučnost i potvrda umijeća da arhitekturom prati kulturna i društvena kretanja svoj će zaključak naći u njegovim posljednjim djelima, kojima se približava internacionalnom modernizmu. Kontinuirana primjena novih projektantskih saznanja zajednička je odlika svih Bastlovih arhitektonskih djela, a njihovo oblikovanje uvijek je rezultat supostavljanja prošlosti i sadašnjosti, tradicije i inovacije.

Nije neobično da se posljednjih nekoliko desetljeća bilježi sve veće zanimanje povjesničara arhitekture za život i djelo Vjekoslava Bastla. Unatoč velikim naporima pojedinih istraživača, njegov opus do sada nije bio cjelovito obrađen i monografski prikazan. S velikim istraživačkim elanom, taj bremeniti zadatak prihvatila je povjesničarka arhitekture Martina Pavković, koja je u sklopu svojeg doktorskoga rada sustavno obradila i interpretirala svaki segment Bastlova arhitektonskog djela, bogatog realizacijama visokokvalitetnih projekata. Pomnim prikupljanjem podataka, istraženim arhivskim i dokumentacijskim gradivom, obradom

relevantne literature te opisom i analizom građevina, autorica je objelodanila kontekstualne i identitetske čimbenike te ostvarila iznimno kvalitetnu sinteznu interpretaciju arhitektova ukupnoga stvaralaštva.

Na temelju autoričina doktorskoga istraživanja te njezine predanosti očuvanju i širenju naslijeđa Vjekoslava Bastla nastala je i ova monografija u izdanju Instituta za povijest umjetnosti. Objaviti ovakvu temeljitu istraživačku sintezu velika je čast urednika i izdavača te je predstavljamo u vjeri da će poslužiti kao polazišna točka svim daljnjim istraživanjima o Bastlovoj arhitekturi. U tekstu koji je autorica za objavu nadopunila novim saznanjima obrađeno je svako njegovo do sada poznato arhitektonsko ostvarenje, a velik trud uložen je u bogatu opremu grafičkim priložima koji vizualno prate i čitatelju pokazuju Bastlov prepoznatljiv autorski pečat.

Bastlovo djelo nadmašuje okvire pukih struktura; poziva nas da razmislimo o dugotrajnom dijalogu između arhitekta i ambijenata koje stvara. U duhu akademske istraživačke radoznalosti i s dubokim osjećajem divljenja prema Bastlovu doprinosu našoj arhitektonskoj baštini, pozivam čitatelje da urone u ovu jedinstvenu znanstvenoistraživačku sintezu o jednom o najvažnijih hrvatskih arhitekata prve polovine dvadesetog stoljeća.

Boris Dundović



UVODNA BILJEŠKA

Sl. 2. Kuća Kallina na križanju Gundulićeve i Masarykove ulice u Zagrebu, detalj pročelja, 2023.

Monografija pred vama rezultat je višegodišnjega istraživačkog rada na bogatom arhitektonskom naslijeđu Vjekoslava Bastla. Taj je rad započet analizom poslovne palače Hrvatsko-slavonske zemaljske centralne štedionice u Zagrebu u sklopu teme mojeg diplomskog rada, a nastavljen je velikom zagrebačkom temom, urbanističkim zahvatom na području Dolca i izgradnjom gradske tržnice, kao temom magistarskog rada. Kao kakav prirodni istraživački slijed, naposljetku se preostalo prihvatiti istraživanja, obrade i kontekstualizacije cjelokupnog Bastlova projektantskog opusa. Njegov velik arhitektonski doprinos tako je postao temom moje disertacije, u konačnici obranjene 2017., koja je potom postala temelj za pripremu i objavu ove monografije.

Bio je to opsežan zadatak, prepun izazova, od kojih dva mogu istaknuti kao najzahtjevnija – prvi je bio nedostatak ikakvoga osobnog arhivskog fonda arhitekta, a drugi su vrlo šturi podaci o njegovu životu i obitelji. Kao polazište istraživanja poslužila su dva sintezna članka koja su 1995. objavila dvojica velikih štovatelja i zaljubljenika u Bastlov rad, Aleksander Laslo i Zlatko Jurić. Njihovi kratki, ali jezgroviti tekstovi objelodanili su postojanje bibliografskih izvora, stranih i domaćih stručnih časopisa, arhivske građe i fotodokumentacije, kroz koju su se polako otkrivali detalji mozaika Bastlova života i djela. Ključnim izvorom podataka pokazala se projektna dokumentacija pohranjena u Zbirci građevinske dokumentacije Državnog arhiva u Zagrebu i

Arhivi Aleksandra Freudenreicha u Ministarstvu kulture i medija Republike Hrvatske. Uvid u arhitektonske projekte donio je novi izazov, a sastojao se u odgonetavanju autora među brojnim suradnicima poduzeća Hönigsberg i Deutsch, kao polazišta za atribuciju ranih radova Vjekoslava Bastla. Ovom je monografijom, na temelju analize osobnih arhitektonskih i grafoloških karakteristika, predložena interpretacija raspodjele poslova u poduzeću i prijedlozi atribucija. Ipak, tema autorstva otvara daljnja pitanja, na koja će preciznije odgovore donijeti analiza cjelokupnog opusa poduzeća Hönigsberg i Deutsch, kao i analiza samostalnih karijera svih njihovih suradnika. Sljedeći bitan zadatak bio je približiti čitatelju život Vjekoslava Bastla, no otegotna okolnost bila je nedostatak podataka o živućim nasljednicima obitelji, dok izravnih nasljednika nije imao. No, kako to često biva, istraživačke sinteze koje čekaju svoje svjetlo dana dopunjavaju se na neočekivane načine. Vijesti o matičnoj obitelji stigle su iz Bastlove rodne Češke, s obzirom na to da je i tamo svojim likom i djelom zaintrigirao stručnu javnost, dok su nasljednici obitelji sretno pronađeni u zagrebačkom Zaprudu. Te su mi okolnosti omogućile vrijedan uvid u sačuvane osobne dokumente, kao i svjedočanstvo Renate Lulić, Bastlove pranećakinje, osobe koja ga je poznavala i s njime kratko vrijeme živjela dok je bila djevojčica. Drugi važan svjedok, arhitekt Ivo Bartolić, imao je priliku od Bastla učiti o arhitekturi u Državnoj srednjoj tehničkoj školi u Zagrebu. Bila je velika čast i privilegija poslušati i sačuvati za vječnost nekoliko živih sjećanja ovog također velikoga hrvatskog arhitekta.

Sve prikupljene spoznaje pridonijele su predstavljanju života i djela velikoga hrvatskog arhitekta Vjekoslava Bastla ovom monografijom. Nakon uvoda, kojim je uspostavljen vremenski i kulturološki okvir djelovanja, slijedi životopis, a zatim kronološki prikaz školovanja i arhitektonskih faza. Za Bastla su se ključnima pokazali mogućnost školovanja za graditelja u novoosnovanoj Kraljevskoj obrtnoj školi u Zagrebu i zaposlenje u poduzeću Hönigsberg i Deutsch odmah po završetku obrazovanja. Rad kod najvećih arhitektonskih i građevinskih zagrebačkih poduzetnika omogućio mu je izvrsnu startnu poziciju te ga odveo do studija na prestižnoj Akademiji likovnih umjetnosti u Beču, ravno u klasu profesora Otta Wagnera. Iako je do odlaska u Beč sudjelovao u projektiranju zgrada u zreлом historicističkom slogu, Bastl je prigrlio novi moderni pravac – secesiju – te po povratku u Zagreb postao njezinim najkvalitetnijim pronositeljem. Potaknut povezivanjem mlađe generacije zagrebačkih arhitekata i osnutkom Kluba hrvatskih arhitekta, napustio je poduzeće Hönigsberg i Deutsch te započeo samostalnu karijeru. Stilska preobrazba koja je uslijedila

dovela ga je do interpretacije klasičnoga arhitektonskog sloga, utjelovljenog u projektima velikih javnih zgrada, dok su posljednji radovi nastajali pod rastućim utjecajem internacionalnog stila. Bastl je tako u svojoj četrdesetak godina dugoj karijeri prošao dugačak put stilskih transformacija od visokog historicizma, secesije i neoklasicizma do internacionalnog stila. Na samome kraju, bio bi veliki propust ne predstaviti drugu bitnu Bastlovu strast, astrologiju. Čitav život bila je isprepletena s arhitektonskim djelovanjem, pa tako pridonijela mističnosti i osebnosti njegovih zgrada, a njome se posvećeno bavio do samoga kraja.

U procesu pripreme monografije, na moje veliko veselje, nailazila sam na dokumentaciju koja mi je pružila uvid u nove spoznaje i nepoznate projekte, a vjerujem da će se to nastaviti u budućim istraživanjima svih zaljubljenika u djelo Vjekoslava Bastla. Stoga je ova knjiga samo početak priče koja krije još poneku tajnu, no sigurna sam da će nam uz Uranusovu pomoć s vremenom sve biti otkrivene.

Autorica

Martina Pavković
ARHITEKT
VJEKOSLAV
BASTL

TISAK
Tiskara Zelina d.d., Sveti Ivan Zelina
NAKLADA
300 primjeraka
Zagreb, travanj 2024.

NASLOVNA FOTOGRAFIJA

Vjekoslav Bastl: Kuća Rado na Trgu bana Jelačića u Zagrebu,
1904.–1905., fotografija nakon izgradnje (S. Schramm, Beč)
[IPU, IPU-ADO-AL, Zbirka istraživačke dokumentacije]

PISMA

Calluna (Jos Buivenga, exljbris, 2007.)
Bastl Modern (Boris Dundović, 2023.)

PAPIR

Munken Lynx, 120 g/m²



Republika
Hrvatska
Ministarstvo
kulture
i medija
Republic
of Croatia
Ministry
of Culture
and Media



GRAD ZAGREB



Knjiga je objavljena uz financijsku pomoć Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske, Grada Zagreba te Zaklade Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti.



HRZZ
Hrvatska zaklada
za znanost

Urednički rad na ovoj knjizi obavljen je u sklopu istraživačkog projekta *Arhitektura i kultura stanovanja u Zagrebu 1880.–1940.* koji se provodi na Institutu za povijest umjetnosti, a koji pod brojem IP-2022-10-9503 financira Hrvatska zaklada za znanost.



Institut za povijest umjetnosti
Ulica grada Vukovara 68
HR-10000 Zagreb

www.ipu.hr